

Türkiye Yahudileri ve dil meselesi

RIFAT N. BALI

Osmanlı İmparatorluğu'nda millet diye adlandırılan toplumsal yapı içinde yaşamış olan gayri müslimler bu yanı-özerk yapı içinde kendi dillerini, örf ve âdetlerini yüzyıllar boyunca muhafaza edebilmişlerdir. Ancak modern cumhuriyet Türkiye'sinin kurulmasıyla artık bu tür bir toplumsal yapının devamına imkân kalmadı. Modern bir ulus-devlet inşa etme sürecinde bulunan Türkiye Cumhuriyeti her ne kadar Lozan Antlaşması'nın ilgili maddeleriyle Rum, Ermeni ve Yahudi cemaatlerine kendi dillerinde eğitim yapma izni vermişse de uygulamada ve günlük hayatta bu o kadar kolay olmamıştır. Yeni ve genç Türkiye Cumhuriyeti gayri müslim azınlıkların Türkleştirilmelerini ısrarla talep ediyordu. Bu Türkleştirme sürecinde dil en önemli unsurdur. Gayri müslimlerin Türkçe konuşmaları dönem kamuyuunun belligbaşlı kaygularından ve taleplerinden biri oldu. Bu kaygı ve talep 1946 yılına kadar sürdü ve DP'nin kurulması ve çok partili demokrasinin başlamasıyla yavaş yavaş geriledi. Kıbrıs ihtilâfi sırasındaki olaylarda olduğu gibi 1960'lı yıllarda dönem milliyetçi havasının ve bazı gençlik teşkilâtlarının kıskırtmalarıyla bir ara tekrar canlanır gibi oldu, ancak kısa sürede söndü gitti.

Türkçe konuşma konusunda en büyük baskıya ve eleştiriyeye Türkiye Yahudileri maruz kaldılar. Türkiye Yahudilerinin konuştukları ve kimi zaman "Yahudice", kimi zaman "İspanyolca", kimi zaman "Yahudi İspanyolcası" diye tanımlanan lisan Sefarad, İspanyol kökenli Türkiye Yahudilerinin milli lisaniydi. 1900'lü yılların başlarında Siyonist bir ülkü besleyen Yahudiler arasında İbrance öğrenme arzusu görülüyordu, ancak Siyonist faaliyetlerin Türkiye'de yasaklanmış olması nedeniyle de İbrance pek rağbet gören ve öğretilen bir lisan haline gelememi. Türkiye Yahudileri İspanyolcanın yanı sıra Alliance Fransız eğitim okullarının kurulmasıyla da hem bir zanaat hem de Fransızca öğrendiler. Zamanla Fransızca, Türk Yahudi burjuvazisinin kullandığı seçkin bir dil, İspanyolca da "halk" in konuştuğu bir dil ola-

Salamon Bicerano
Relatos En Lingua Judeo-Espanyola
Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş.,
1997, 348 s.

1986 yılından bu yana her hafta yazı yazmayı imtla sürdüren Salamon Bicerano, Türk Yahudi kültürünün son silâhsörlerinden biri olarak öne çıkıyor.

Modern bir ulus-devlet inşa etme sürecinde bulunan Türkiye Cumhuriyeti her ne kadar Lozan Antlaşması'nın ilgili maddeleriyle Rum, Ermeni ve Yahudi cemaatlerine kendi dillerinde eğitim yapma izni vermişse de uygulamada ve günlük hayatta bu o kadar kolay olmamıştır.

rak kabul gördü.

1923-1946 döneminin Türk kamuoyu ve basını İspanyolcayı Yahudilerin milli dili olarak kabul etmiyor, İbranceyi milli dil olarak görüyordu. Yahudilerin kendilerini 1492 yılında kovmuş bir ülke olan İspanya'nın İspanyolcasını konuşmaları ve yeni bir dil öğrenecekleri zaman da Türkçe yerine Fransızca'yı yeğlemeleri, Türkçeyi de Yahudi İspanyolcasına çalan bozuk bir şiveyle konuşmaları, Türkiye Yahudilerinin hiçbir zaman Türkleşme, Türk toplumuyla bütünleşme arzusunda olmadıklarının bir işareti olarak anlaşıldı. Bu ortamda Moiz Kohen (diğer adıyla "Tekinalp) kendisini Türkiye Yahudilerini, başta dil konusunda olmak üzere, Türkleştirmeye adanmış, ünlü *Evanirisi Ayere*'sini yayımlayarak Türkleşmeleri için Yahudi halkına "on emir" verdi. Bunu yaparken de kendi dilini ve kültürünü küçümsemeyi ihmal etmedi.

1990'lı yıllarda benzer bir şekilde kendilerini Yahudi toplumunun aydınları olarak gören bazı bireyler, kendi dilleri olan İspanyolcayı küçümsemeyi ve önemsizleştirmeyi bir ortak haslet haline getirmeyi başardılar. Örneğin tiyatro yazarı Beki L. Bahar İspanyolcanın Yahudiler arasında kayba uğramasını hiç önemsemiyor ve "İspanyolca öğrenmek istiyorsanız, okey, gidin İspanyolca öğrenin, ancak bu lisanın annemin lisanı olduğunu söyleyiniz. İspanyolca konuşmazsak bir kültürün kaybolduğunu söylüyorlar. Ben de fazla (bir kültür) olmadığını söylüyorum. Evet folklor şarkıları ve çok zengin atasözleri var. Öğrenebileceğimiz İspanyolca fazla kitap yok" diyerek İspanyolca dilinde yazılmış eserlerde hiçbir kültür öğesinin yer almadığını belirtiyordu. (Laurie Udesky, "Matzo and memories", *Turkish Daily News*, 11 Ekim 1996). Benzer bir şekilde Yahudi cemaatinin gazetesi *Salom*' un genel yayın koordinatörü Silvyo Ovadya, Osmanlı ve Türk Yahudilerinin İspanyolca yazmış oldukları onlarca edebî eseri hiçe sayarak "İspanyolca" edebî bir lisan yahut dilbilgisi olan bir lisan haline dönüşmemiştir. Sadece evde kulla-

6 Sefarad Yahudi kimliğinin ayrılmaz bir parçası olan İspanyolca dilinin yaşatılması için yazan ve bitmez tükenmez bir sabırla 1986 yılından bu yana her hafta yazı yazmayı inatla sürdüren Salomon Bicerano, Türk Yahudi kültürünün son silahşörlerinden biri olarak takdire layıktır.

nilan bir lisan halinde idi" demekle bir sakınca görmemektedir. (Doç. Dr. Davut Dursun ve Aysel Önal'ın sundukları "Azınlık edebiyatı" programı, Kanal 7, 19 Aralık 1997.)

Geçmişte Tek Parti döneminin kamuoyu baskısının, günümüzde ise Yahudi toplumunun "aydınları"nın Tek Parti döneminin "Varandaş Türkçe konuş!" baskısını halen unutmadıklarını ve bilinçlerinde taşıdıklarını bariz bir şekilde açığa vuran ve kamuoyuna Yahudilerin "en Türk azınlık" oldukları havasını verme gayretliğinin bir sonucu olan bu tür ifadelerin yönlendirmesiyle, İspanyolca, günümüzün genç Yahudi kuşağının çok önemli bir bölümünün bilmediği bir lisan haline geldi. Çok uzak olmayan bir gelecekte de hoş bir etnofolklorik unsur olma konumuna girecektir, hatta girmiştir bile.

Tüm bu olumsuzluklar içinde bu lisani devam ettirmeye çalışan son silahşörlerden bir tanesi de *Salom* gazetesinin yazarlarından Salomon Bicerano'dur. Salomon Bicerano *Salom* gazetesindeki köşe yazılarını kitaplaştırıp *Relatos En lingua Judeo-Espanyola* başlığı altında yayınladı. Şimdiye kadar yine gazete yazılarının derlemelerinden oluşan ve Avrupa'da ödül kazanmış olan iki kitabı (*Rekojimento de temas diversas*, 1988 ve *Relatos i Reflexiones*, 1994) ve ilmi bir makaleye de inceleme konusu olmuş olan (*Anita Barrera y Vidal-Schoonbeere*, "Quelques considerations sur la langue d'un poete Sépharade: Kantes de maturidad de Salomon Bicerano", s. 203-212, Hommage à Haim Vidal Septhia, Peter Lang 1996 içinde), bir şiir kitabı (*Kantes de Maturidad*, 1991) yayımlanmıştır.

Tüm dünyada Sefarad Yahudi kimliğinin ayrılmaz bir parçası olan İspanyolca dilinin ülkemizde yaşatılması için yazan ve bunu da, mümkün mertebe Türkçe ve Fransızca kelimeleri kullanmadan aslına daha uygun bir şekilde saf bir İspanyolca üslubu kullanarak yapmaya gayret eden ve bitmez tükenmez bir sabırla 1986 yılından bu yana her hafta yazı yazmayı inatla sürdüren Salomon Bicerano Türk Yahudi kültürünün son silahşörlerinden biri olarak takdire layıktır.

Onun izinden değişik bir üslupla aynı uğraşı sürdürmeye çalışan Yusuf Altıntaş ile birer birer bu fani dünyadan ayrılmaya başlamış olan yaşlı Yahudilerden sabır ve meşakkatle sözcükler derleyip ilk kez *Judeo Espanyol-Türkçe/ Türkçe-Judeo Espanyol sözlük* (Gözlem Yayınları, 1997) hazırlayıp yayımlayan Klara Perahya, Ruti Meranda, Suzi Danon, Regine Sadaka, Çela Zakuto da aynı takdire layıktırlar.

Gönül ister ki, Yahudi toplumunun tüm fertleri artık İspanyolca'yı utanılacak bir lisan olarak görmeyip kendi lisaneleri olarak benimsemekte ve bunu da ayan beyan söylemekte beis görmesinler. İspanyolca konuşulduğu takdirde İspanyolcann etkisi altında Türkçeyi de şiveli olarak konuşacakları kompleksinden ve yanlışından kurtulup gençlere de bu lisani öğretmek için gayret sarf ederler.

Kimbilir belki önce Yahudi cemaatinin lisensinde bu lisan öğretilir, daha sonra da üniversitemizin birinde bir "Yahudi Lisani, Tarihi ve Kültürü İnceleme Kürsüsü" kurulur ve aralarında Salomon Bicerano'nun eserleri de olmak üzere Türk Yahudilerinin onlarca edebi ve bilimsel eserleri araştırma konusu olurlar. ♦

Mehmet Arslan Güven'in "Sinyora Givret" adlı çalışması. Salom Gazetesinin "Çağdaş Türk Yahudilerinin Kültürel Değerleri" konulu yarışmada Seçici Kurul Özel Ödülü adı.

SARMAL YAYINEVİ

Yazıma İsyane

Modernite ve Holocaust

Zygmunt Bauman

Tr: S. Sertabiboğlu

Zygmunt Bauman'ın Avrupa AMALFI Toplumbilim ve Toplumsal Kuram Ödülü'ni alan bu yapıtında moderniteyi kavrayış biçimimizin Holocaust'ın önemini nasıl göz ardı edilmesine yol açtığını sorguluyor. Holocaust'ın köklerinin modernitenin doğasının derinliklerinde yattığını vurgulayan Bauman, bu yapıtında insanlık tarihinin bu en korkunç soykırımından asıl sorumlunun modern devlet ve onun kusursuz işleyen bürokrasisi, verimlilik peşinde koşan aksiyalığı olduğunu öne sürüyor.

Modernite ve Holocaust'ın bugün ülkemizde de tartışılmakta olan, tartışılması ertelenen ya da tartışılmasına el konulan birçok konuya kuramsal ışık tutacağına inanıyoruz.

Özgürlük

Zygmunt Bauman

Tr: Vasiif Erenus

Birçok akademik araştırmada özgürlüğe ya felsefi bir kavram, yasal bir ilke ya da ideolojik bir ilke olarak yaklaşılmıştır. Bu yapıtında Bauman özgürlüğü bir düşünce ya da önermeden çok bir toplumsal ilişki olarak çözümlüyor. Bu açıdan bakıldığında özgürlüğün görelî ve ilişkilere bağlı yapısı ortaya çıkıyor.

Tarihsel ve antropolojik incelemeler "doğal" özgür bireyin oldukça ender bir tür ve yerel bir fenomen olduğunu sergilemektedir. Özgür birey insan türünün evrensel bir koşulu olmaktan çok uzak. Kısacası özgür birey tarihsel ve toplumsal bir yaratı.

Uzayda Piknik

Arkadı ve Boris Ştrugatski

Tr: Nil Okman

Uzayda Piknik, Sovyet bilimkurgu yazınının dünyada en çok okunan yazarları Ştrugatski kardeşlerin en ünlü romanıdır.

Dünyadışı bir uyarlıktan gelen konuklar, yer yüzünün gelişigizel birkaç köşesinde yol kenarında piknik yapar gibi bir an konaklayıp gitmişler, ama geride bıraktıkları artıklar, insan yaşamını, toplum ilişkilerini alt üst etmeye yetmiştir.

İnsancıl amaçlar, kâr ve güç tutkusunu, yarışmacılık, hastalıklı bir toplumda bireylerin çaresizliği ve karahlıkta doğrunu arayışları, Ştrugatskilerin işlediği ana temalardır.

Baharlı Cad. Pak Han 16/4 Çarşafolu
Tel: 512 70 20 - Fax: 522 45 78